

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושלוש

פרק כ"ז

תולדות (תשכ"ד)

ועיין גם גליון תולדות תשכ"ג.

א שאלה כללית:

אבן כספי מירת כסף. (והוא "ספר הסוד") פרק כ"ח:

ענין הברכה והקללה נזכר בתורה במקומות רבים מאד וכן בשאר ספרי המקרא... וזה הענין מנואר בתורתנו, הלא תראה בתחילת הבריאה זכר שברך ה' בריותיו וזה על דרך דברה תורה כלשון בני אדם, וכן נזכרה ברכת מלכיצוק לאברהם, וברכה בתואל ולבן לרבקה, וכן ברכת יצחק ליעקב ועשו... אין ספק שאע"פ שהפעל בכלם אחד בעצמו, ראוי שיהיה הבדל ביניהם מצד הפועלים, וכפי יתרון הפועל יהיה יתרון הפועל... ואמנם הפועל הראשון גם לזה הענין הוא ה' ית', כמו שהודיענו משה באמרו (במדבר ו' כ"ז) "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם", וכן הוא בקללה כי הידיעה בהפכים אחת. אבל כי יש לטוען שיטעון עלינו מענין קללת בלעם שבאמת לא היה לה תיקון לא מאיכות המדבר ולא מאיכות המעשה, אמנם דע, שאין חשש לאותו הדבר מצד עצמו, כי אין בו ממש אבל מצד המקבלים, רצוני, ישראל היודעים או שומעים שהוא מקללים, וזה כי בלעם היה קוסם כמו שהעיד עליו הכתוב, ומנהג הארץ היא אז וגם היום, כי אל מעובדים ואל קוסמים ישמעו, אם כן אין לשאול טעם לאמונת בלק וסיעתו, וכמו שהיו יעקב ועשו עושים יסוד ועיקר מברכת יצחק אביהם, כן היו בלק וסיעתו עושים מברכת בלעם וקללתו - ואם ביניהם הבדל.

(1) מה ההשקפה שבגדה הוא נלחם בדבריו ובמה מסייע לו הפסוק במדבר ו' כ"ז?

(2x) הסבר את הדברים המסומנים בקו, ביחוד את האחרון!

ב כ"ז. ויתן לך אלוקים מטל השמים ומשמני הארץ רוב דגן ותירוש.

בעל עקדת יצחק שער ארבעה ועשרים מקשה:

אמנם מכל מה שזכרנו בראיות נכוחות יש להפלא מאד על אלו הברכות שברך יצחק את יעקב באמרו: "מטל השמים ומשמני הארץ רוב דגן ותירוש יעבודך עמים...". שלפי הנראה כלם ירוצו מרוצת העושר והכבוד שהם ענינים מדומים בלתי אמיתיים וחיזוניים... ואם כן - על מה חרדו אבות העולם את החרדה הגדולה הזאת שיחולו על ראש הראוי?

והוא מישב קושיתו: ואולם אני רואה כי אות אחד בלבד של פרשה זו מבארת כל הענין הזה כולו ומישיבת אותו על תכן אמרתו.

(1 x) מהי האות האחת בפרשתנו המישיבת את קושיתו ועל איזו דרך היא מישיבת אותה?

(2) התוכל לישב את קושיתו מתוך פסוקים אחרים (בסוף פרשתנו? ועי' בגליון תולדות תשכ"ג שאלה ב!)

ג ל"ג ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד.

תרגום יונתן: ואזדעזע יצחק זעזוע סגי, כדי שמע ית קליה דעשו גריגם מבשיליה עלת באנפוי היך ריחא דיקידת גיהינום.

בראשית רבה ס"ז ב': אמר ר' יוחנן: מי שיש לו שני בנים אחד יוצא ואחד נכנס - חריד? אתמחה! אלא בשעה שנכנס עשו אצלו נכנסה עמו גיהינום.

רש"י ד"ה ויחרד: כתרגומו "רתוח" - לשון תימה ומדרשו: ראה גיהינם פתוחה מתחתיו.

סדרשי התורה (הק' אנשלמה אשתרוק) אמנם בענין החרדה יש לפרש הסיבה, וזה, כי ר"ל בבוא עשו נהפכה מחשבתו והשפעתו בסבת המקבל, וזה שאמרו חז"ל: "ראה גיהינם פתוח לפניו" שהשתדל בעצמו להכין עצמו לשפע האלוהי ולא שב, ואין חרדה גדולה מזו. או אמר "לפניו" - למי שלפניו והוא עשו.

(1 x) הסבר מה רמז מצאו בפסוקים לריח גיהינם שעלה באפו?

(2) למה לא הסתפק רש"י בפרושו הראשון, מה הצריכו להביא גם את דברי המדרש?

(3) מה ההבדל בין שני פרושי בעל סדרשי התורה ובאיזה משניהם יכון לדברי רש"י?

xx (1) הסבר מה רמז מצאו בפסוקים לריח גיהנום שעלה באפו?

(2) למה לא הסתפק רש"י בפרושו הראשון, מה הצריכו להביא גם את דברי הסדרש?

x (3) מה ההבדל בין שני פרושי בעל מדרשי התורה ובאיזה משניהם יכון לדברי רש"י?

ד' ל"ג ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל במרם תבוא ואברכהו: גם ברוך יהיה.

רש"י ד"ה גם ברוך יהיה: שלא תאמר אלולא שריפה יעקב לאביו, לא נטל את הברכות, לכך הסכים וברכו סדעתו.

ר' אברהם בן הרמב"ם ד"ה גם ברוך יהיה: הסעם, אע"פ שכאשר ברכתי אותו בתחילה בפרטיות הייתי נבוך, הנה אני מוסיף לו עתה את הברכה בכלל עם ידיעתי שהוא יעקב, לפי שלא בחרתי בך יותר ממנו, אלא מפני שהיה במחשבתי כי זה מתאים עם הרצון האלוקי בך, וכיון שהרצון האלוהי גזר שהברכה תחיה לו (=ליעקב), הרי אין לי לבחור אלא במי שבחר בו האל יתעלה וייחד אותו.

הרמב"ן ד"ה במרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה: אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאד וצועק "מי הוא אשר רמני!" לברך אותו, שישלים צעקתו לאמר מיד: "גם ברוך יהיה!" אבל היה ראוי שיקללהו; ועוד, כי היה עשו צועק עליו לאמרו: "ולמה תברכתו עתה, אבי?!!" ואיך יאמין עשו, כי במרמה היה מתחילה, בראותו כי עתה יברך אותו ברצונו? והנכון בעיני שהוא לשון הנה; יאמר: מי איפא הצד ציד אשר היה יכול לרמותני שאברכהו וגם שיהיה ברוך על כל פנים, כי ידעתי כי ברוך הוא. או סעמו: "וגם ברוך יהיה" - על כרחי שאי אפשר לי להעביר הברכה ממנו, כי מאז שברך אותו ידע ברוח הקדוש, שחלה ברכתו עליו.

וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד, כי ידע, שאבד בנו האהוב לו ברכתו לעולם, וזה טעם "בא אחיך במרמה", כי אחר שאמר "מי איפא" נתן דעתו שהבא אליו היה יעקב שאי אפשר שתחול הברכה רק בזרעו.

מדרשי התורה: ... מי הוא אשר היה ראוי לשפע הראשון...

מי הוא ואיפה הוא הצד ציד, ר"ל, שידע לצוד צידה ולתת הכנה בנפשו להשיג המושכלות ויבא לי, שטם הכנתו לפני? או אמר: שהכריחני והביא אותי להשפיעו "ואוכל מכל", ר"ל, שטעמתי בהשפעתו אליו כל מה שחיה מן השלמות במרם תבוא, עד שנוספה בו ההשפעה והשפעתיו וברכתיו. וזהו "ואברכהו".

ועם זה גם יזכה להשפעה מעצמו, ר"ל שיהיה מתואר ב"ברוך" ומושפע מעצמו. גם ברוך יהיה מעצמו, גם אם לא ברכתיו, להורות שלא ברכו על צד הבחירה והרצון לבד, כי אם על צד ההכרח מאתו ית' וכל זה להתנצל לעשו.

x (1) מה הן התמיהות השונות בפסוקנו שאותן מישבים המפרשים ה"ל"?

(2) במה שונה הרמב"ן מן המפרשים שהובאו בשאלה בהסברת סבת חרדתו של יעקב?

(3) מה הניע את בעל מדרשי התורה להוציא המלים "הצד ציד ויבא" ממשמעותם?

(4) כמה דעות שונות זו מזו שנוי עקרוני יש לפנינו בהסברת המלים "גם ברוך יהיה"?

(5) נגד איזו דעה סכוונים דברי הרמב"ן הראשונים בפרושו (עד למלים "יברך אותו ברצונו").

x (6) הסבר את דברי הרמב"ן "לשון הנה"!

השאלות המסומנות x קשות והמסומנות xx קשות ביותר, יבחר כל לומד בשאלות המתאימות לדרגתו. השונות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ ירושלים קרית משה.